INNOVATIVE PUBLICATION
Journal of Effective Learning and Sustainable Innovation
Vol.4 №11 (2026). NOVEMBER
innovativepublication.uz

IMPLEMENTING LEAN MANAGEMENT PRINCIPLES AND REDUCING WASTE IN ENTERPRISES

Mirkamolov Mirsardor Mirxamdam o‘g‘li

Fourth-Year Student, Millat Umidi University

Phone: +998 (90) 045-51-86
E-mail: mirkomolov04@mail.ru

Scientific Supervisor: Dinara Ishmanova

KORXONALARDA TEJAMKOR BOSHQARUV TAMOYILLARINI JORIY ETISH VA ISROFLARNI KAMAYTIRISH.

Millat Umidi universitetining 4-kurs talabasi,
Mirkamolov Mirsardor Mirxamdam o'g'li
+998(90)045-51-86, mirkomolov04@mail.ru
Ilmiy rag’bar: **Ishmanova Dinara**

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish va ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan isroflarni kamaytirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, korxona faoliyatida mavjud resurslardan samarali foydalanish, ortiqcha xarajatlarni qisqartirish, mehnat unumdorligini oshirish hamda mahsulot sifatini yaxshilashning ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Tejamkor boshqaruvni joriy etish orqali korxonalarning ish jarayonini takomillashtirish, vaqt va mablag‘lardan oqilona foydalanish hamda raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Maqolada ushbu yo‘nalishdagi muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ham keltirilgan.

Kalit so‘zlar: tejamkor boshqaruv, korxona faoliyati, ishlab chiqarish samaradorligi, isroflarni kamaytirish, resurslarni tejash, xarajatlarni optimallashtirish, mehnat unumdorligi, sifatni boshqarish, boshqaruv tamoyillari, raqobatbardoshlik, ishlab chiqarish jarayoni.

Аннотация. В статье рассматривается внедрение принципов бережливого управления на предприятиях, а также сокращение потерь в производственных процессах. Анализируется значимость эффективного использования имеющихся ресурсов, снижения избыточных затрат, повышения производительности труда и улучшения качества продукции. В работе исследуется, как применение

подходов бережливого управления позволяет оптимизировать операционные процессы, обеспечить рациональное использование времени и финансовых средств, а также повысить конкурентоспособность. Кроме того, обсуждаются трудности, возникающие в данной сфере, и предлагаются рекомендации по их преодолению.

Ключевые слова: бережливое управление, деятельность предприятия, эффективность производства, сокращение отходов, ресурсосбережение, оптимизация затрат, производительность труда, управление качеством, принципы управления, конкурентоспособность, производственный процесс.

Annotation. This article covers the issues of introducing lean management principles in enterprises and reducing waste in the production process. Also, the importance of effective use of available resources, reduction of excess costs, increase of labor productivity and improvement of product quality in enterprise activity was considered. The possibilities of improving the work process of enterprises, rational use of time and funds, and increasing competitiveness through the introduction of lean management have been analyzed. The article also presents problems in this direction and suggestions for their elimination.

Key words: lean management, enterprise activity, production efficiency, waste reduction, resource saving, cost optimization, labor productivity, quality management, management principles, competitiveness, production process.

Kirish: Bugungi kunda korxonalar faoliyatida samaradorlikni oshirish, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va mavjud resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir korxona raqobatbardosh bo‘lishi uchun ishlab chiqarish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etishi va boshqaruv tizimini takomillashtirib borishi zarur. Tejamkor boshqaruv korxonada vaqt, mablag‘, xomashyo va mehnat resurslaridan samarali foydalanishga yordam beradi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan ortiqcha xarajatlar va turli isroflarni kamaytirish imkonini beradi. Ayrim korxonalarda resurslardan noto‘g‘ri foydalanish, ish jarayonidagi kamchiliklar va ortiqcha xarajatlar mahsulot tannarxining oshishiga sabab bo‘lmoqda. Shuning uchun tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi korxonalarda tejamkor boshqaruvning ahamiyatini o‘rganish, isroflarni keltirib chiqaruvchi sabablarni aniqlash va ularni kamaytirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

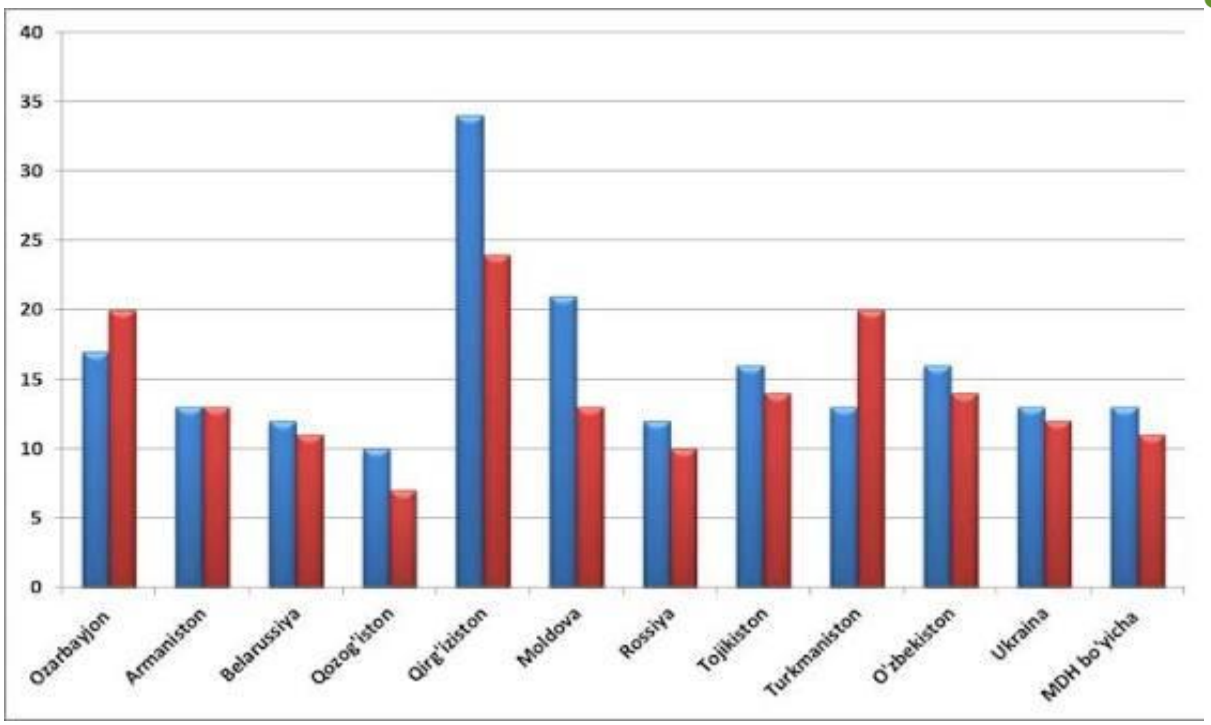
Adabiyotlarning tahlili: Tejamkor boshqaruv tamoyillari ko‘plab iqtisodchi olimlar va boshqaruv mutaxassislari tomonidan o‘rganilgan. Xususan, Frederik Teylor o‘z tadqiqotlarida mehnat jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, vaqt va mehnat resurslaridan samarali foydalanish masalalariga e’tibor qaratgan. Uning qarashlari korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qilgan. Shuningdek, yaponiyalik mutaxassis Taiichi Ohno tomonidan ishlab chiqilgan Toyota ishlab chiqarish tizimida isroflarni kamaytirish, ortiqcha ishlab chiqarishning oldini olish va ish jarayonlarini doimiy takomillashtirish tamoyillari muhim o‘rin egallaydi. Uning yondashuvlari bugungi kunda ko‘plab korxonalarda tejamkor boshqaruvni tashkil etishda qo‘llanilmoqda. Umuman olganda, mavjud ilmiy qarashlarda korxona faoliyatini samarali tashkil etish, resurslardan oqilona foydalanish va ortiqcha xarajatlarni qisqartirish asosiy vazifalar sifatida ko‘rsatilgan. Ushbu tadqiqotlar tejamkor boshqaruv tamoyillarini korxonalarga joriy etish va ishlab chiqarishdagi isroflarni kamaytirish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish va isroflarni kamaytirish bo‘yicha ilmiy maqolalar, iqtisodiy adabiyotlar, hisobotlar hamda statistik ma’lumotlar o‘rganildi. Shu bilan birga, tahliliy usul, solishtirma tahlil, empirik va sistematik yondashuv metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligi, ortiqcha xarajatlar va isroflarni kamaytirish imkoniyatlari tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar: Korxonalar faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish jarayonida ortiqcha xarajatlar, vaqt yo‘qotishlari va resurslardan samarasiz foydalanish korxona samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish muhim hisoblanadi. Xorijiy tajribaga ko‘ra, tejamkor ishlab chiqarish usullarini qo‘llash natijasida ayrim korxonalarda mahsulot tannarxi 23 foizga, ishlab chiqarish muddati esa 31 foizga yaxshilangan. Shuningdek, Hindistondagi bir korxonada tejamkor boshqaruv joriy etilgach, sifatsiz mahsulotlar ulushi 7 foizdan 3 foizga kamaygan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xomashyo va energiyadan oqilona foydalanish, ish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etish hamda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali korxonalarda isroflarni kamaytirish mumkin. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot sifati va korxonaning raqobatbardoshligi oshadi.

Korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish va isroflarni kamaytirish afzalliklari: Korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish bir qator iqtisodiy va tashkiliy afzalliklarni beradi. Jumladan: Xarajatlarni kamaytirish ortiqcha sarf-xarajatlarni qisqartirish orqali korxona mablag‘larini tejash imkoniyati yaratiladi. Mehnat unumdorligini oshirish ish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etish orqali kam vaqt ichida ko‘proq natijaga erishiladi. Mahsulot sifatini yaxshilash ishlab chiqarishdagi xatolar va nuqsonlar kamayadi. Resurslardan samarali foydalanish xomashyo, elektr energiyasi, suv va boshqa resurslar tejaladi. Vaqtni tejash ortiqcha jarayonlar qisqartirilib, ishlarning bajarilish tezligi oshadi. Raqobatbardoshlikni kuchaytirish mahsulot tannarxining pasayishi korxonaga bozorda ustunlik beradi. Daromadni oshirish xarajatlarning kamayishi va ishlab chiqarish samaradorligining ortishi korxona foydasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Umuman olganda, tejamkor boshqaruv korxonaning moliyaviy holatini yaxshilash, mavjud imkoniyatlardan unumli foydalanish va barqaror rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etishning kamchiliklari: Tejamkor boshqaruv ko‘plab afzalliklarga ega bo‘lsa-da, uni korxonalarda joriy etish jarayonida ayrim qiyinchiliklar ham yuzaga keladi. Jumladan: Dastlabki xarajatlarning yuqoriligi yangi texnologiyalar va boshqaruv tizimlarini joriy etish qo‘shimcha mablag‘ talab qiladi. Xodimlarning qarshiligi ayrim ishchilar yangi ish usullariga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi. Malakali mutaxassislar yetishmasligi tejamkor boshqaruvni to‘g‘ri tashkil etish uchun maxsus bilim va tajriba talab etiladi. Vaqt talab qilishi yangi boshqaruv tizimiga o‘tish va undan natija olish ma’lum vaqt davom etadi. Sifatga salbiy ta’sir qilish xavfi xarajatlarni haddan tashqari qisqartirish mahsulot sifati pasayishiga olib kelishi mumkin. Nazoratning murakkabligi barcha ishlab chiqarish jarayonlarini doimiy kuzatib borish qo‘shimcha boshqaruv ishlarini talab qiladi. Umuman olganda, tejamkor boshqaruvni noto‘g‘ri tashkil etish kutilgan natijaga erishishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli bu tamoyillarni korxona imkoniyatlari va faoliyat xususiyatlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich joriy etish lozim.

1-rasm. Energiya tejamkorlik asoslari.

2 – Rasm. O’zbekistondagi korxonalar deyarliso’ngi uch yillik tashkil etildi.

Takliflar: Yuqoridagi maqola yozish uchun izlanishlarimdan kelib chiqib, bir nechta takliflarni taqdim eta olaman. Korxonalarda tejamkor boshqaruvni rivojlantirish uchun, avvalo, mavjud ish jarayonlarini qayta ko‘rib chiqish va ortiqcha sarflarga sabab bo‘layotgan holatlarni bartaraf etish zarur. Buning uchun har bir korxonada xarajatlarni muntazam tahlil qilish, resurslardan foydalanish bo‘yicha aniq reja ishlab chiqish va uning bajarilishini nazorat qilish lozim. Shuningdek, ishlab chiqarishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, eskirgan uskunalarni bosqichma-bosqich yangilash va xodimlarning malakasini oshirishga e’tibor qaratish kerak. Xodimlarni tejamkorlikka undash maqsadida yaxshi takliflar bildirgan va isroflarni kamaytirishga hissa qo‘shgan ishchilarni rag‘batlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish ham foydali hisoblanadi. Bundan tashqari, korxonalarda chiqindilarni qayta ishlash, ombor zaxiralarini to‘g‘ri rejalashtirish va energiya sarfini kamaytirish bo‘yicha amaliy choralarni kuchaytirish taklif etiladi. Ushbu ishlarni izchil amalga oshirish orqali korxonalarda ortiqcha xarajatlarni kamaytirish, mahsulot sifatini saqlash va umumiy faoliyat samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa: Men ushbu maqola ishimni yozganimdan kelib chiqqan xulosalarim korxonalarda tejamkor boshqaruv tamoyillarini joriy etish bugungi kundagi muhim vazifalardan biridir. Chunki ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan ortiqcha xarajatlar va resurs isroflari korxonaning iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanish, ish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash zarur. Tadqiqot davomida tejamkor boshqaruvning korxona faoliyatiga ijobiy ta’siri, uning afzalliklari va joriy etish jarayonida uchraydigan kamchiliklari ko‘rib chiqildi. Shuni ta’kidlash kerakki, tejamkorlik faqat xarajatlarni qisqartirish emas, balki mahsulot sifatini saqlagan holda yuqori natijalarga erishishdir. Umuman olganda, korxonalarda tejamkor boshqaruvni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, isroflarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash mumkin. Buning uchun ushbu tamoyillarni doimiy ravishda takomillashtirib borish muhim hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar ro’yhati:

1. Ohno T. *Toyota Production System: Beyond Large-Scale Production.* – Productivity Press, 1988.
2. Womack J.P., Jones D.T. *Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation.* – Simon & Schuster, 1996.
3. Taylor F.W. *The Principles of Scientific Management.* – Harper & Brothers, 1911.

4. Liker J.K. *The Toyota Way: 14 Management Principles from the World's Greatest Manufacturer*. – McGraw-Hill, 2004.
5. ISO 9001:2015. Quality Management Systems – Requirements.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiyot va sanoatni rivojlantirishga oid qaror va farmonlari.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi rasmiy sayti – https://stat.uz
8. Lean Enterprise Institute rasmiy sayti – https://www.lean.org